

---

living : idéer för trångbudda av Lorrie Mack (Prisma). Till den som byter land: Ana Martinez' Ana i Sverige med många roande iakttagelser (Brombergs).

Till den konspirativt sinnade Operation Narva av Harry Winter (Timbro).

Och till den som ogillar dagens ondska kanske 1920-talsmiljön i Oskuldens tid av Edith Wharton (Trevi), aktuell på nytt genom en fin film, utgör till sist en lämplig medicin.

ERWIN BISCHOFBERGER:

KAPITALISMEN OCH KATOLSK ETIK

I början av vårt sekel förfäktade den berömde tyske sociologen Max Weber (1864–1920) tesen, att den moderna kapitalismen var ett resultat av protestantismens etiska värderingar. Principer och dygder som ansågs vara "typiskt protestantiska" såsom flit, sparsamhet och en asketisk hållning utgjorde grunden för kapitalismens framväxt och utveckling. I sin nya bok ifrågasätter Michael Novak denna tes. Han är professor och en av USA:s mest kända författare som har publicerat en lång rad böcker som berör frågor kring ekonomi, etik och religion.

Michael Novak. *The Catholic Ethic and the Spirit of Capitalism*. The Free Press. Maxwell Macmillan International. New York, Oxford 1993.

Novak börjar sin framställning med att påpeka, att japanerna som företrädare och rentav förkroppsligar en effektiv variant av kapitalismen inte är protestanter och inte heller behöver bli det för att uppnå sitt syfte. De senaste åren har Novak under några längre forskningsresor lärt känna de två stora ekonomiska tröskelregioner som har en starkt katolsk prägel, nämligen Latinamerika och Östeuropa. Samtidigt som demokratin håller på att vinna terräng där breder också marknadsekonomin ut sig. Det är mot den bakgrunden som den här boken har kommit till.

Utifrån sina enorma kunskaper och långa erfarenheter tecknar författaren en vision av hur den katolska etiken förmår befästa och vidga kapitalismen samt

korrigerar det konkret utformade kapitalistiska systemet. Det gör han genom att presentera den katolska kyrkans sociallära. Denna lära handlar om människans ställning i samhället, särskilt i arbetslivet, och om samhällets förhållande till den enskilde i hans sociala miljö. Den är en slags samhällsvetenskap: Kyrkan baserar sin samhällssyn på en systematisk analys av de element som bygger upp samhällskroppen för att därav dra konsekvenserna av sin samhällskritik och lägga fram förslag till samhällsreformer. Det kan vara intressant att observera, att protestantismen inte presterat något som liknar den katolska kyrkans sociallära.

Boken har tre stora delar. Den första behandlar den katolska kyrkans sociallära som den kommer till uttryck i ett dussin större dokument som kallas socialencyklikor författade av de senaste hundra årens påvar (en encyklika är en påvlig rundskrivelse). Bokens andra del framställer den nuvarande påvens sociallära som har haft så stor betydelse för Östeuropas frigörelse från kommunismen. Den tredje delen tar upp frågor om framtiden.

Novak påpekar att Webers tes om kapitalismens protestantiska bas visserligen är felmen att tesen om kapitalismens moraliska och kulturella premisser är korrekt och inbjuder till en djupare reflektion. När Weber försökte att när-

mare bestämma den etik som möjliggjorde och bar upp kapitalismen mistog han sig också. Det är nämligen inte i första hand sparsamheten, fliten, disciplinen och den asketiska hållningen som har skapat kapitalismen. I stället har kreativitet, vilja och förmågan till innovation, uppfinningsriktighet och upptäckarglädje, personligt ansvar och samarbete varit de avgörande drivkrafterna.

Författaren upphåller sig utförligt vid den katolska sociallärans sociala principer. Det är först och främst människosynen som löper som en röd tråd genom kyrkans dokument. En människas identitet har inte sina rötter i hennes ägodelar utan i hennes andliga övertygelse och hennes moraliska integritet. Hon skall inte definiera sig själv i egenskap av det hon har utan i egenskap av det hon är. Hon har sitt människovärde på grundval av sin blotta, och ofta utblottade existens. Hon är mer än summan av sina funktioner. Man kan också säga att människovärdet tillhör människan som person och inte är beroende av hennes funktioner. Visserligen är bra funktioner värdefulla men människans värde och värdighet har inte sin förankring i funktionerna. Det är inte minst den nuvarande påven som har betonat vikten av denna personprincip.

Det etiska riktmärke som enligt Novak är av största betydelse för den

officiella katolska kyrkans syn på marknadsekonomin är subsidiaritetsprincipen. Den innebär att enskilda personer och grupper, exempelvis en familj eller ett företag, skall förfoga över ett så stort frihetsutrymme och så vidsträcktta möjligheter till utveckling som möjligt. Högre instanser som kommun, landsting och stat skall endast i mån av behov rycka in, men inte för att kväva de lägre instansernas förmåga att själva ta initiativ och fatta beslut. För ett par år sedan togs denna princip upp även i svenskt språkbruk, framför allt genom Hans Zetterbergs många debattinlägg.

Subsidiaritetsprincipen måste emellertid balanseras för att också bereda plats för rättvisan. Detta sker med hjälp av solidaritetsprincipen. Enligt denna princip får enskilda personer och olika grupper endast med hänsyn till samhällets bästa låta sig styras av sina egna intressen. Det som står i centrum för kyrkans sociallära är alltså samhällets bästa (*bonum commune*).

Det är uppenbart att Novak föredrar subsidiariteten. Denna *action guideline* tillåter och befrämjar ett innovativt och kreativt beteende. Men han glömmer inte att människan är en social varelse och att hennes ansvar för samhället överträffar hennes individuella krav. Hon har visserligen sina mänskliga rättigheter men också ett ansvar för att även andra

människor kommer i åtnjutande av just dessa rättigheter. Det är inte minst människans sociala dimension som dämpar den form av kapitalism som av många uppfattas som individualistisk, hård och orättvis.

Novak har skrivit en lärd och spännande bok. Han förtjänar sitt goda rykte. Hans ställningstaganden är välgrundade och därför övertygande, hans stil medryckande. Han känner väl till den amerikanska och europeiska diskussionen om det civila samhällets villkor och sårbarhet som bland annat yttrar sig i att den befintliga värdemenskapen hotas.

Man skulle önska att författaren något mer ingående hade uppmärksammat ett i sammanhanget grundläggande metodologiskt problem. Visserligen är den nämnda socialläran en genuin produkt av den katolska kyrkan. De bärande principerna har artikulats inom kyrkan. Men de är inte på något exklusivt sätt uppenbarade av Gud, utan principiellt tillgängliga för varje människas förnuft. Novak håller givetvis med om detta. Han borde därför tydligare ha markerat skillnaden mellan kyrkans historiska roll som förmedlare av principerna och deras universella giltighet. Med den tanken i minnet blir läsningen av denna bok ett intellektuellt äventyr.